

ÇOK KÜLTÜRLÜ YAŞAM, MEDYA TÜKETİCİSİ ÇOCUKLAR VE DİJİTAL OKURYAZARLIK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EXAMINATION ON MULTICULTURAL SOCIETY, MEDIA CONSUMER CHILDREN AND DIGITAL LITERACY

Seda Gökçe TURAN*

Key Words:

Multicultural Life,
Digital Literacy,
Media Consumption.

Anahtar Kelimeler:

Çok Kültürlü Yaşam,
Dijital Okuryazarlık,
Medya Tüketimi.

ÖZET

Siber zorbalık, nefret söylemi ve bu tarz davranışları meşrulaştırma gibi çocuk ve gençlerde görülen sosyal medyanın ve geleneksel medyanın olumsuz etkilerini en aza indirmenin yolu şüphesiz ki etkili bir medya okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı eğitimi ile mümkün olmaktadır. Çocukların sadece pasif alıcı olarak değil aynı zamanda aktif katılımcı olarak yer aldıkları medya okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı eğitiminin ise çocukları medyanın olumsuz etkilerinden koruma açısından kısa vadede çok uzun vadede ve daha kalıcı sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, özellikle Suriye savaşından sonra yoğun mülteci ve sığınmacı akınına uğrayan Türkiye'de maalesef sosyal medya üzerinden yayılan yalan haberlere sorgulamaksızın inanma, nefret söylemlerinde bulunma ve bu söylemleri meşru kabul etme, mültecilere yönelik ayrımcılık had safhada görülmektedir. Günlük hayatta mültecilere ve sığınmacılara yönelik şiddet olaylarından ziyade sosyal medyada yayılan haberler daha zararlı ve etkili olabilmektedir. Gerbner'in Ekme Kuramı'nda öngördüğü gibi, medyada sık sık ve tekrarlayan bir şekilde sunulan öğeler, nefret söylemleri, bir gruba ya da kişiye karşı etnik kökeni, cinsiyeti, dini inancına bağlı olarak eşleştirilen olumsuz imgeler kısa vadede değil uzun vadede açığa çıkmakta, kişinin bu gruba karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine neden olmaktadır. Bu olumsuz tutum ise davranışlara dönüşebilmektedir. Bu yüzden çocuklara ve gençlere eğitim programı içinde analitik düşünme becerilerinin verilmesi, medyada karşılaştıkları haber ve söylemleri analiz etmelerine olanak tanınması, farklı kültürlerle yönelik hoşgörünün ve birlikte yaşama kültürünün oluşturulması çok büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim programlarında gerçekleştirilecek yenilikçi bir bakış açısı tek başına yeterli olmayacak, basın kuruluşları ile de işbirliği yapılması gerekecektir. Sosyal medyanın bilinçli kullanımının öğretilmesi yani çocuklara dijital okuryazarlık becerilerinin verilmesi ise kontrol edilmesi görece daha zor olan sosyal medya ve internetin zararlı etkilerine karşı çocuğun kendi kendini korumasını sağlayacaktır. Uzun vadede bilinçli sosyal medya kullanıcısı ve dijital vatandaş olarak yetiştirilmek istenen 21. yüzyıl insan profili de bu şekildedir.

Sosyal medya üzerinden yayınlan özellikle mülteciler ve sığınmacılar ile ilgili yalan haberler de sadece çocuk ve gençleri değil yetişkinleri de olumsuz yönde etkilemekte ve zaman zaman nefret söyleminin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamakta hatta sosyal medyadan yayılan haberler günlük hayatta şiddet olayları ile kendini göstermektedir. Mültecilerin eğitim sorunları ve çok kültürlü bir eğitim programı ile ilgili problemler sadece mülteciler nezdinde değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından da değerlendirilmelidir. Şöyle ki, özellikle sosyal medyada yer alan ve mültecileri hedef gösteren yalan haberler, halktaki gerginliği arttırmakta ve buna bağlı olarak kutuplaşmayı, nefret söylemini ve suça teşviki de beraberinde getirmektedir. Tüm bu tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de çok kültürlü eğitim programı ve medyanın bu konudaki rolü önem arz etmekte, koruyucu ve önleyici bir yöntem olarak dijital medya okuryazarlığı gün yüzüne çıkmaktadır. Bu sebeple, yurtdışında ve yurtiçinde yapılan çalışmalar ışığında çok kültürlü yaşam, medya tüketimi ve dijital okuryazarlık ile ilgili bir çerçevenin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu derleme çalışmasında da bu çerçeveye ortaya konulmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

İnternet teknolojilerindeki hızlı gelişmeler şüphesiz ki çocuk ve gençlerin hayatında değişim ve dönüşümlere sebep olmuştur. 21. yüzyılda internetin ve özellikle sosyal medyanın çocuk ve gençlerin hayatına bu kadar nüfuz etmesinden önceki süreçte araştırmacılar medyanın özellikle televizyonun çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde duruyorlardı. Bu olumsuz etkilerin en başında ise televizyonun çocuk ve gençlerin şiddet eğilimini arttırması gösteriliyordu. Fakat 2000 sonrası akademik çalışmalarda televizyon ve geleneksel medyadan ziyade sosyal medyanın ve şiddet içeren video oyunlarının çocuk ve gençler üzerindeki internet bağımlılığı, siber zorbalık, nefret söylemi, olumsuz benlik algısı, cinsiyetçilik, ırkçılık gibi olumsuz etkilerine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu araştırmaların pek çoğunda "medya okuryazarlığı" ve "dijital medya okuryazarlığı" becerileri, çocuk ve gençler üzerinde geleneksel ve yeni medyanın olumsuz etkilerine karşı uzun vadeli ve kalıcı çözüm yöntemi olarak tarafından önerilmiştir.

Eğitimciler, politikacılar ve araştırmacılar medya ürünlerinin gençler ve toplum üzerindeki olumsuz ve zarar verici etkilerine dikkat çekmiş ve bu konuda görüşlerini dile getirmişlerdir (Akram ve Kumar, 2017). Bu anlamda "Ekme Kuramı" şüphesiz ki televizyonun bireyler özellikle çocuklar ile ilgili etkileri konusunda Gerbner ve çalışma arkadaşları tarafından ortaya atılmış en kapsamlı kuramdır. 1968 yılından itibaren Gerbner, Gross, Morgan ve Signorielli televizyonun bireyler üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla boylamsal bir araştırma projesi tasarlamış ve "Kültürel Göstergeler Projesini" hayata geçirmişlerdir (Gerbner vd., 1986). Bu projede edindikleri veriler ve bilgiler de "Ekme Kuramının" temelini oluşturmuştur. Kültürel Göstergeler Araştırması birbirinden bağımsız iki bölümden oluşmaktadır: 1) Mesaj sistemi analizi- televizyon dünyasını izleme ve 2) Ekme analizleri- televizyondaki sosyal gerçeklik kavramının farklı grupların bakış açısına yönelik etkileri (Gerbner vd. 1981). Gerbner ve ekibine göre (1986) televizyonda sunulan tekrarlayıcı örüntüler ve görüntüler topluca mesaj üretmekte ve bu da ortak bir sembolik ortamı yaygınlaştırmaktadır.

Ekme Kuramı' na göre yoğun bir şekilde televizyonlarda sunulan kurgulanmış gerçekliklere maruz kalan bireyler, televizyondaki bu kurgu dünyaya maruz kalmayan bireylere göre gerçeklikleri daha farklı algılamaktadırlar. Başka bir deyişle; televizyonda sunulan biçimlendirilmiş, basmakalıp olan ve tekrarlayan görüntüler sosyalleşmenin ve günlük yaşamın en temel kaynağı olarak görülmektedir (Cohen ve Weimann, 2000). Ekme Kuramı'nın temel doktrini bu şekilde özetlenmekte birlikte teori bundan fazlasını içermektedir (Morgan ve Shanahan, 2010).

Gerbner (1970) medyanın yeni bir sembolik ortam yarattığına dikkat çekerek, bu ortamın bireylerin hayat kalitesine, insanların şekillenmeye yönelik yatkınlığına ve toplum için politikalara dikkat çekerek üç temel oluşumu hedef göstermektedir: Kurumlar, mesajlar ve toplum. Bu çerçevede "Kültürel Göstergeleri" açıklayan Gerbner ve ekibi (1969) uzun soluklu ve geniş tabanlı projelerini başlatmışlardır. Proje kapsamında ilk olarak "kurumsal süreç analizleri" yapılmış ve kitle iletişim araçlarının mesajları kurumsal yapılar, güç dengeleri, karar verme mekanizmaları açısından değerlendirilmiştir. İkinci olarak "mesaj sistemi analizi" yapılmış ve mesajlardaki kapsamlı yapı ile örüntülerin nasıl kümelendiği ortaya çıkarılmıştır. Araştırmancının üçüncü kısmında ise ekme etkisinin kurumsal süreçler, mesaj sistemleri, toplum algısı gibi dinamiklerinin etkileşimleri incelenmiştir (Morgan ve Shanahan, 2010). Gerbner (1969) "ekme" kavramı ile ilgili tartışmasının birincil hedef olarak bilgi, eğitim, ikna veya doğrudan iletişimdeki etkiler ile ilgili olmadığını fakat bireylerin ve toplumun mesajı nasıl yorumladıkları, nasıl tepki verdikleri ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Gerbner (1969) burada izleyicilerin bilinç, biliş, bilinçli algılama gibi durumlarının diğer problemler olduğunu düşünmektedir. Ona göre öncelikli olan geniş gruplar içinde ortak olan kavramların günlük yaşam pratiklerinde nasıl yansıdığı araştırılmasıdır (Gerbner, 1969). Aynı şekilde toplum kavramı da Gerbner için önemli bir kavramdır. Bilginin niteliği burada toplumun farkındalığı ile birleşerek kolektif bir düşünce ve eylem içermektedir. Kolektif olan bilgiler bireylere sosyal kimlik veya yabancılaşma için de farkındalık katmaktadır (Gerbner, 1969). Gerbner (1969) kitle iletişim araçlarında sunulan mesajların ne kadar gerçeği yansıttığını ve bireylerin nasıl tepkiler verdiğini açıklamadan önce "kolektif ekme" kavramının varlığı, öncelikleri, değerleri ve kitle iletişim araçlarında sunulan kamu mesajları ile ilişkileri hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin, "John Noel Baba'ya inanıyor." cümlesi John'un hangi kültürde, hangi zamanda yaşadığı, bu tarz bir inanın halk tarafından hangi mesajlar ile destekleyici veya yasaklayıcı şekilde ekildiğini öğrenene kadar çok az anlam içermektedir. Benzer şekilde halkın bakış açısı ile ilgili çıkarımlarda bulunurken de pek çok kültürel gösterge, kültürel geçmiş göz önünde bulundurulmalıdır (Gerbner, 1969). Kültürel göstergeler Projesi'nde amaç hayata dair televizyonda yer alan; kemikleşmiş, yaygın ve sürekli tekrar edilen şiddet, cinsiyet rolleri, ırk ve etnik köken, meslekler gibi hayata dair içeriklerin uzun süreli etkilerini kontrol etmektir (Morgan ve Shanahan, 2010). Proje çerçevesindeki ekme analizlerinde izleyicilerin sosyal gerçekliklere bakış açısı incelenmiştir. Televizyonlardaki mesajların analizi temel alınarak, bireylerin televizyonlarda baskın olarak tasvir edilen konulara gerçekte nasıl değerlendirmeler araştırılmıştır. Gerbner (1970) televizyon mesajlarını farklı boyutlarıyla analiz ederken belli başlı sorular çerçevesinde yaklaşmıştır. Medya metinlerinde kurgusal mesajlar var olma, öncelikler, değerler ve ilişkiler boyutlarıyla ele alınmıştır.

Var olma ile ilgili boyut "nedir?" sorusuyla ilişkilendirilmektedir. Burada mesajın kitlenin ne kadar ilgisini çektiği, ne kadar sıklıkla ve nasıl verildiği de değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak mesajın yaygınlığı, karmaşıklığı ve çeşitliliği de incelenmektedir. Öncelikler boyutunda mesajın hangi bağlamda önemli olduğu irdelenmektedir. Yani mesajın sunumunun nasıl bir yoğunlukla, nasıl bir çarpıcılıkla yapıldığı ve mesaja nasıl bir önem atfedildiği önem kazanmaktadır. Değerler boyutunda doğru ve yanlış, iyi ve kötü gibi kavramlar ile nasıl bir bakış açısıyla değer yargılarının yapıldığı incelenmektedir. Bu bağlamda eleştirel ve farklı meyiller ile kalite, karakter gibi özellikler ile yapılan yargılamalar değerlendirilmektedir. Son boyutta ise ilişkiler değerlendirilmektedir. Verilen mesajın ne ile ve nasıl ilişkili olduğu, boylamsal, mantıksal ve nedensel olarak nasıl bir yapısının olduğu incelenmektedir. Araştırmanın bulgularına göre televizyonu daha yoğun izleyen bireyler, gerçek yaşamı televizyonda sunulan mesajlar ve verilen derslere göre algılamaktadırlar (Morgan ve Shanahan, 2010). Televizyonun şiddeti tetiklediği gibi bilinen kanıların aksine Kültürel Göstergeler Projesi sonucunda Gerbner ve ekibi yoğun televizyon izlemenin mağduriyet, güvensizlik, tehlike gibi konularda abartılmış düşüncelere ve suç ve kanuni yaptırımlar ile ilgili bireylerin yanlış bilgilendirilmelerine neden olduğunu saptamışlardır (Morgan ve Shanahan, 2010). Araştırma dahilinde (Gerbner vd., 1986) daha yoğun televizyon izleyen bireyler ile daha az televizyon izleyen bireylerin insanlara yönelik düşünceleri de karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda daha yoğun televizyon izleyen bireyler diğer insanları "güvenilmez" ve "sadece kendi çıkarlarına uygun davranan" kişiler olarak tanımlamaya daha yatkın bulunmuşlardır. Bu bulgulardan yola çıkarak Gerbner ve ekibi (Morgan ve Shanahan, 2010). "Acımasız Dünya Sendromu" (Mean World Syndrome) kavramını literatüre kazandırmışlardır. Korku genel ve sömürülmeye en açık duygulardan biridir. Sembolik olan şiddet korkunun bireylerin zihnine ekilmesi için en kolay yollardan biriyken suç veya felaket haberleri ya da filmlerle ritüelleştirilerek sunulan şiddet daha riskli ve zahmetli bir yoldur. Ritüelleştirilmiş şiddette tehdit veya tehlike içeren durumlar için ve bu durumlara karşı daha abartılı öğeler ve tepkiler yer almaktadır. Gerbner ve Gross (1976) bu durumu abartılmış risk ve güvensizlik hissi ile ilişkilendirerek televizyondaki şiddetin sosyal mitler olarak bireylerin zihnine ekildiğini ve önceleri kilisenin hikayeler ile yaptığının artık televizyonlar aracılığıyla yapıldığını belirtmişlerdir.

1960'lı yıllarda Gerbner ve ekibi tarafından ortaya atılan Ekme Kuramı, 2000 yılından beri yapılmış olan 125'in üzerinde çalışma ile değişen medya ortamları açısından da tekrar tekrar incelenmektedir (Morgan ve Shanahan, 2010). Bu çalışmada da geleneksel medya ve sosyal medyanın çok kültürlü toplumlardaki çocuk gençler üzerindeki etkisini incelemek için teorik çerçevede Gerbner'in Ekme Kuramı göz önünde bulundurulmuştur.

DİJİTAL MEDYA OKURYAZARLIĞI

Medya okuryazarlığı, bilinçli medya tüketicisi olabilmek için özellikle insanların bilgi bombardımanına maruz kaldığı 21. yy'da çok önemli ve gerekli bir beceri olarak literatürdeki yerini almıştır. Medya okuryazarlığı kavramı bilinçli medya tüketicisi olma, medya ürünlerinin mesajlarını analiz etme ve değerlendirme becerilerini geliştirmek için önemli bir araç olarak görülmektedir.

Yeni medyanın artan kullanımı ile birlikte medya okuryazarlığı kavramının dijital okuryazarlık kavramına evrildiği görülmektedir. Özel'e göre (2012) "yeni medya" kavramındaki yeni kelimesi "eski"nin karşıtı bir anlamı değil dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Daha hızlı, küresel ve taşınabilir hale gelen iletişim araçları aynı zamanda kişiler arası iletişimden kitlesel bir iletişime geçişi de mümkün kılmaktadır. Özellikle yeni medyanın hipermetinsellik özelliği ile birbirine bağlanabilen bilgilerin yüksek hızlı veri ağlarında durmadan hareket edebildiği ve kullanıcıların taleplerine cevap verebildiği görülmektedir (Özel, 2012: 31). Geleneksel kitle iletişim araçlarına yönelik medya okuryazarlığı becerisi de kullanıcılar için yetersiz kalmakta, dijital okuryazarlık becerilerinin özellikle çocuk ve gençlere öğretimi elzem olmaktadır. Bu bağlamda dijital medya okuryazarlığı pek çok araştırmacı tarafından internet ve sosyal medyanın olumsuz olarak ifade edilebilecek özelliklerine karşı çocuk ve gençleri korumak için uzun vadeli ve etkili bir yöntem olarak sunulmaktadır (Livingstone, 2014).

Dijital medya okuryazarlığı ile ilgili olarak literatürde farklı bakış açıları olmakla beraber Buckingham (2007) medya okuryazarlığından farklı olarak "yeni medya okuryazarlığı"nın tanımlanmaya ihtiyacı olup olmadığını sorgulamaktadır. Livingstone' a göre ise (2004) medya okuryazarlığı kavramı ağırlıklı olarak görsel işitsel materyalleri "okumak" üzerinden tartışılmış, fakat bilişim teknolojisinin kullanımının artması ile birlikte "bilgisayar okuryazarlığı" veya "internet okuryazarlığı" kavramı ile birlikte tartışılmaya başlamıştır.

Bilişim okuryazarlığında kullanıcının rolü sadece tüketici olmaktan aynı zamanda üretici olmaya geçiş olarak yeniden tanımlanmıştır (Literat, 2014). Literat (2014) aynı zamanda bilişim okuryazarlığı arttığında kişilerin multimedya tasarımına ve sivil katılımına (dijital aktivizm) daha meyilli ve istekli olduklarını belirtmiştir. Arslantepe ise (2012) ulaşılabilirliğin artmasının iletişimin boyutunu da değiştirdiğini bu yüzden bilişim okuryazarlığının medya takibi yapmaktan ziyade hemen herkesin medya üretimi yapabileceğini düşünerek mesaj üretiminde de farkındalık sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Hobbs'a göre (2010) modern topluma tam katılım sadece tüketilen değil aynı zamanda oluşturulan ve paylaşılan mesajları gerektirmektedir. Bu yüzden Hobbs (2010) "dijital vatandaşlık" kavramını gündeme getirmiş ve Amerikalıların mutlaka multimedya eğitimi almaları gerektiğini belirtmiştir. Bu eğitim ile dil, görsel tasarım ve ses gibi efektler ile bireylerin medya mesajı oluşturabilme becerilerini kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle anaokulundan lise son sınıfa kadar eğitim müfredatı içinde yer alan medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık eğitimi ile bilişim teknolojisi araçları ve kültürel çevremizi kuşatmış olan medya dili arasında bir köprü kurulabileceğini, öğrencilerin dijital ortamda eşit fırsatlara sahip olacağı Hobbs (2010) tarafından belirtilmiştir.

Çağdaş dünyada görsel ve elektronik mesajların çok yer almasına rağmen sınıf ortamında bu mesajlara yeterli önemin verilmemiş olmasının Hobbs ve Frost'a göre (2003) pek çok sebebi olmasına rağmen en önemli sebeplerinden biri öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi birimi ve tecrübeye sahip olmamasıdır.

Bu da sadece çocuk ve gençlerin değil eğitimcilerin ve ebeveynlerin de medya ve bilişim okuryazarlığı becerilerine sahip olması gerektiğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin bilişim okuryazarlığı kapsamındaki anahtar faktör özellikle ürün oluşturmada ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler ürün oluştururken sadece bilişim okuryazarlıklarını değil aynı zamanda içinde yaşadıkları "siber kültür" ü de oluşturdukları ürüne yansıtmaktadırlar. Pek çok dijital yazılım programı özellikle profesyonellere yönelik olarak hazırlanmaktadır. Bu yüzden öğrencilerin oluşturdukları dijital ürünler ya ebeveynlerinin bilişim deneyimleri ya da sosyal medya sitelerinden öğrendikleri ile sınırlı kalmaktadır. Bu noktada hem medya okuryazarlığı hem de bilişim okuryazarlığı için anahtar bir faktör olan "erişim" özelliği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin kendi oluşturdukları ürünlerde erişim faktörü sadece bir başlangıçtır. Erişim sadece bilişim teknolojisi araçlarına ulaşım olarak değerlendirilmemeli aynı zamanda kullanıcıların, kültürel normlarını, ifade etme ve iletişim becerilerini de kapsadığı ve bu becerilerin de kişiden kişiye değişeceği unutulmamalıdır (Buckingham, 2007). Bu bağlamda, bilgiye erişimin siber ortam sayesinde kolaylaştığı küreselleşen bir dünyada dijital medya okuryazarlığı becerilerinin yanı sıra çok kültürlü eğitim kavramı da doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın buradan sonraki kısmında çok kültürlülük kavramı üzerinde durulacaktır.

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Çok kültürlü yapısında birbirinden farklı kültürel kimlikler bir arada yer almaktadır (Yıldız & Karagöl, 2022: 42). 21. Yüzyılda küreselleşme bağlamında tüm dünyada, kimlik ve kültür gibi konuların değişmeye başlaması, sadece savaşlar sebebiyle değil farklı sebeplerle de (daha iyi eğitim, iş olanakları vb.) insanların doğdukları ülkeden göçmüş olması ile yakından ilişkilidir.

Çok kültürlülüğe ilişkin politikalarda benzerlikler yerine farklılıklar öne çıkarılmakta ve uygulanan politikalar bu farklılıklar üzerinden değerlendirilmektedir, çokkültürlü politikalar gündeme gelmektedir. Bu noktada özellikle Avrupa'da öne çıkan "entegrasyon" kavramının Türkiye için görece yeni olduğunu söylemek mümkündür. Çok kültürlü yapıya sahip olan toplumlarda çok kültürlülük kavramı uyum yani entegrasyon ile birlikte tartışılmaktadır.

Genel olarak çok kültürlülüğün kültürel çeşitliliği de kapsadığını, aynı toplum içinde yaşayan etnik ve mezhepsel grupların hem var olan kimliklerini de muhafaza ederek hem de birbirlerinin varlıklarını kabul ederek, toplumdaki olanaklardan eşit şekilde yararlanarak barış içerisinde yaşama pratiği olduğunu belirtmek gerekir (Özensel, 2013).

21. yüzyılda bilim ve teknolojiadaki gelişmeler sadece bireylerin günlük hayatlarını kolaylaştırıp dönüştürmekle kalmamış aynı zamanda küreselleşme ile birlikte toplum ve ülkelerin de hem demografik hem de sosyal anlamda değişime uğramasına sebep olmuştur.

Bu değişim ve dönüşümlerin en büyük çıktısı ise şüphesiz ki kültürel açıdan "homojen" olarak tanımlanan ulus-devlet modellerinden uzaklaşılması ve farklı kültürler ve alt-kültürlerden gelen birey, aile ve gruplardan oluşan çok kültürlü yapıların oluşmasıdır (Başarı vd., 2014). Eğitim boyutunda bakıldığında ise çok kültürlü eğitim ortamlarında öğretmenlerin yalnızca akademik bilgi ve becerilerinin değil öğrencilerin kültürel çeşitliliğine karşı duyarlı olmanın da başarıyı ve öğrencilerin kendilerine olan saygılarını etkilediğini ortaya koymaktadır.

Çok-Kültürlü eğitim ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazını incelendiğinde çok kültürlü eğitimin öğrencilerin farklı etnik kökene sahip bireyleri tanıması açısından bir fırsat olduğu (Özdemir ve Dil, 2013); kültürel çeşitlilikten doğan çatışmaları çözmek içinse sosyal adalet için bir çözüm yolu olarak görüldüğü belirtilmektedir (Peariso, 2010). Çok kültürlü eğitim programları doğası gereği yapılandırmacı bir yaklaşım içinde olup baskın kültür hakkında irksal, sınıfsal, cinsiyetçi ve özel gereksinimle ilgili gerçek veya algılanan eşitsizliklere yönelik analitik düşünme imkanı sağlamaktadır (Peariso, 2010).

Banks vd. (2001) çok kültürlü eğitimi "Farklı ırk, etnik yapı ve sosyal gruplardan gelen tüm öğrenciler için eşit eğitim fırsatları yaratmaya çalışan ve bunun için de tüm okul ortamını değiştirmeye, yeniden yapılandırmaya uğraşan bir fikir, bir eğitim reformu ve bir süreç" olarak tanımlamışlardır (akt. Başarı vd., 2014, s:105).

Türkiye'de çok kültürlü eğitim ile ilgili özellikle öğretmenlerin bakış açısını ortaya koymaya yönelik olarak yapılan çalışmalar da benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Kardeş ve Akman tarafından 2018 yılında 19 ilkökul öğretmeninin katılımıyla yapılan "Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri" başlıklı çalışmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin mülteci çocukların eğitiminde kendilerini yeterli hissetmedikleri, sınıf ortamında mülteci çocuklara yönelik düzenlemeye gitmedikleri ve mevcut müfredatı çocukların eğitimi için yeterli görmedikleri saptanmıştır. Kardeş ve Akman (2018) mülteciler gibi hassas bir grupla çalışan öğretmenlerin kendilerine yeterince destek bulamadıklarını belirtmelerinin MEB'in mültecilere yönelik uygulamalarında, öğretmen eğitimine daha fazla önem vermesi gerektiğini ve bu grupla çalışan öğretmenleri motive edecek uygulamaların olması gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

TARTIŞMA

Siber zorbalık, nefret söylemi ve bu tarz şiddet içeren davranışları meşrulaştırma gibi çocuk ve gençlerde görülen sosyal medyanın ve geleneksel medyanın olumsuz etkilerini en aza indirmenin yolu şüphesiz ki etkili bir medya okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı eğitimi ile mümkün olmaktadır. Çocukların sadece pasif alıcı olarak değil aynı zamanda aktif katılımcı olarak yer aldıkları medya okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı eğitiminin ise kısa vadede çok uzun vadede ve daha kalıcı sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda, özellikle Suriye savaşından sonra yoğun mülteci akınına uğrayan Türkiye'de sosyal medya üzerinden yayılan yalan haberlere sorgulamaksızın inanma, nefret söylemlerinde bulunma ve bu söylemleri meşru kabul etme, mültecilere yönelik ayrımcılık had safhada görülmektedir. Günlük hayatta mültecilere ve sığınmacılara yönelik şiddet olaylarından ziyade sosyal medyada yayılan haberler daha zararlı ve etkili olabilmektedir. Gerbner'in Ekme Kuramı'nda öngördüğü gibi, medyada sık sık ve tekrarlayan bir şekilde sunulan öğeler, nefret söylemleri, bir gruba ya da kişiye karşı etnik kökeni, cinsiyeti, dini inancına bağlı olarak eşleştirilen olumsuz simgeler kısa vadede değil uzun vadede açığa çıkmakta, kişinin bu gruba karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine neden olmaktadır. Bu yüzden çocuklara ve gençlere eğitim programı içinde analitik düşünme becerilerinin verilmesi, medyada karşılaştıkları haber ve söylemleri analiz etmelerine olanak tanınması, farklı kültürlere yönelik hoşgörünün ve birlikte yaşama kültürünün oluşturulması çok büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim programlarında gerçekleştirilecek yenilikçi bir bakış açısı tek başına yeterli olmayacak, Basın kuruluşları ile de işbirliği yapılması gerekecektir. Sosyal medyanın bilinçli kullanımının öğretilmesi yani çocuklara dijital okuryazarlık becerilerinin verilmesi ise kontrol edilmesi görece daha zor olan sosyal medya ve internetin zararlı etkilerine karşı çocuğun kendi kendini korumasını sağlayacaktır. Uzun vadede bilinçli sosyal medya kullanıcısı ve dijital vatandaş olarak yetiştirilmek istenen 21. yüzyıl insan profili de bu şekildedir.

Türkiye ne yazık ki çok kültürlü eğitim ve mülteci entegrasyonu konusunda henüz istenilen noktada değildir. Öğretmenler ile yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu bu konuda benzer sonuçları ortaya koymuştur. Öğretmenler kendilerini çok kültürlü eğitim için hazır hissetmemekte, ellerinde yeterli kaynak ve yardımcı programların olmadığını ifade etmektedirler. Tüm bunların yanı sıra sosyal medya üzerinden yayınlan özelliikle Suriyeli mülteciler ile ilgili yalan haberler de sadece çocuk ve gençleri değil yetişkinleri de olumsuz yönde etkilemekte ve zaman zaman nefret söyleminin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamakta hatta sosyal medyadan yayılan haberler günlük hayatta şiddet olayları ile kendini göstermektedir. Mültecilerin eğitim sorunları ve çok kültürlü bir eğitim programı ile ilgili problemler sadece mülteciler nezdinde değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından da değerlendirilmelidir. Şöyle ki, özellikle sosyal medyada yer alan ve Suriyeli mültecileri hedef gösteren yalan haberler, halktaki gerginliği arttırmakta ve buna bağlı olarak kutuplaşmayı, nefret söylemini ve suça teşviki de beraberinde getirmektedir. Suriyeliler ve mülteciler ile ilgili sosyal medyada yer alan "Üniversiteye sınavsız yerleşiyorlar", "Belediyelerden maaş alıyorlar ve bu vergilerden kesiliyor" gibi yalan haberlerin yanı sıra tecavüz, şiddet veya darp gibi haberlerle de direkt olarak mülteci ve sığınmacıların ilişkilendirilmesi, bireylerde mülteci ve sığınmacılara karşı bir önyargının oluşmasına neden olmaktadır. Ekşi Sözlük gibi katılımcıların anonim hesaplarının olduğu platformlarda ise kişiler günlük hayatta gördükleri veya yaşadıkları olayları paylaşabilmekte ve ne yazık ki zaman zaman yalan haberlerle Suriyeliler hedef gösterilmektedir. 1 Temmuz 2018 tarihinde "Suriyeliler Tarsus'ta eczane bastı ve eczacıyı dövdü" şeklinde yayılan haber çok kısa sürede kendisine taraftar bulmuş ve bireyler sosyal medya aracılığıyla nefret söylemi içeren pek çok paylaşımında bulunmuşlardır.

Tüm bu tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de çok kültürlü eğitim programı ve medyanın bu konudaki rolü önem arz etmekte, koruyucu ve önleyici bir yöntem olarak dijital medya okuryazarlığı gün yüzüne çıkmaktadır. Bu sebeple, okullarda programlara sadece çok kültürlülük ile ilgili değil aynı zamanda dijital medya becerilerini de desteklemeye yönelik derslerin eklenmesi, öğretmenlerin bu konudaki farkındalıklarının artırılması ve onların da dijital medya okuryazarlığı becerilerinin desteklenmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akram, W., & Kumar, R. (2017).** A study on positive and negative effects of social media on society. *International journal of computer sciences and engineering*, 5(10), 351-354.
- Arslantepe, M.** Sinema Okuryazarlığı, Umuttepe Yayınları: Kocaeli, 2012, 203 s.
- Başarır, F., Sarı, M., & Çetin, A. (2014).** Examination of teachers' perceptions of multicultural education. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 4(2), 91-110.
- Buckingham, D. (2007).** Digital Media Literacies: Rethinking Media Education in the Age of the Internet, *Research in Comparative and International Education*, 2(1), 43-55.
- Cohen, J., & Weimann, G. (2000).** Cultivation revisited: Some genres have some effects on some viewers. *Communication reports*, 13(2), 99-114.
- Hobbs R.** "Digital and Media Literacy: A Plan of Action, The Aspen Institute Communications and Society Program", Washington D.C.:The Aspen Institute, November, 2010.
- Hobbs, R., & Frost, R. (2003).** Measuring the acquisition of media-literacy skills. *Reading research quarterly*, 38(3), 330-355.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1981).** Health and medicine on television. *New England Journal of Medicine*, 305(15), 901-904.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1986).** Living with television: The dynamics of the cultivation process. *Perspectives on media effects*, 1986, 17-40.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976).** The scary world of TV's heavy viewer. *Psychology today*, 9(11), 41-45.
- Kardeş, S., & Akman, B. (2018).** Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Ilkogretim Online*, 17(3).
- Literat I. (2014).** Measuring New Media Literacies: Towards the Development of a Comprehensive Assessment Tool, *Journal of Media Literacy Education*, 6 (1), 15-27.
- Livingstone, S. (2014).** Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, 39(3), 283-303.
- Morgan, M., & Shanahan, J. (2010).** The state of cultivation. *Journal of broadcasting & electronic media*, 54(2), 337-355.
- Özdemir, M., & Kemal, D. İ. L. (2013).** Teachers' attitudes toward multicultural education: case of Çankırı province. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(2), 215-232.

Özel, S. (2012). "Yeni Medya" nın Temelleri Üzerine Bir Tartışma. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 3(7), 29-45.

Özensel, E. (2013). Doğu Toplumlarında ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa Yeni Bir Model mi?. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 1-17.

Peariso, J. F. (2010). "No More Strangers and Foreigners, but Fellowcitizens:" Multicultural Education and Conflict. *Christian Perspectives in Education*, 3(2), 2.

Yıldız, N., & Karagöl, E. T. (2022). Ankara'da Öğrenim Gören Suriyeli Lisansüstü Öğrencilerin Çok Kültürlülük ve Kimlik Bağlamında Sosyal Uyum Algıları. *Journal of Society & Social Work*, 33(1).